

Ədəbiyyatımızda Novruzun tərənnümü

Novruz çox əski çağlardan Şərq dünyasında həm yazın gəlişi, yeni ilin başlanması, əkinçilik və maldarlıq mədəniyyəti ilə bağlı, həm də xalqın mənəvi-əxlaqi dəyərlərini, humanizm və həmrəylik kimi bəşəri duyğuları qabarıq şəkildə göstərən ayın və etiqadlar sistemidir. Başqa sözlə, bu bayram milli ruhumuzun tərcümanıdır.

Xalqımızın keçib gəldiyi tarixi yol, minilliklərlə formalaşmış bir çox ənənəmiz bu bayramın ruhunda yaşayır. Onun fəlsəfəsi həyatın dörd ünsür üzərində bərqərar olması ilə bağlı qədim inanca əsaslanır. Əcdadlarımız yaradılışın əsasında od, su, hava və torpağın durduğuna özəldən inanıb, onları müqəddəs sayıblar, bu müqəddəsliyə tapınıblar. Belə bir inanc zaman keçdikcə daha da cilalanıb, özünün kodlarını formalaşdırıb, sistemli bir təsəvvürə çevrilib.

Xalq mövcudluğunu o zaman qoruya bilir ki, özünü qədim əcdadlarla mənəvi əlaqədə hiss edə bilsin, o ruhu daim duysun, minilliklərin soraqlarını, adət-ənənəsini, bir sözlə, özünəməxsusluğunu mühafizə edib saxlamağı bacarsın. Belədən həmin millət tarixin aşırımlarında, tələtli dolanbaclarında sarsılırsın, özünü itirmir.

Novruzda qədimliyimizin bütün çalarları əksini tapıb. Xalqımız bir çox özünəməxsusluğu bu bayramda axtarır. Tarixi keçmişimizlə bağlı xeyli suallara bu bayramın adət-ənənələrində, dəyişməz atributlarında cavablar görüb. Ona görə də Azərbaycan xalqı Novruz bayramının həttə qadağan olunduğu vaxtlarda belə, onu keçirib, bu qədim el bayramına sevgisini qoruyaraq daim nümayiş etdirib. O üzdən xalqımızın əsrlər boyu ağır keşməkeşlərə, istilalara, sərt yaşayış şərtlərinə rəğmən, yenə də öz milli kimliyini mühafizə edə bilməsinə görə bu cür dəyərlərimizə borcluyuq. Çünki məhz Novruz kimi mənəvi dəyərlərimizin gücü ilə xalqın milli yaddaşı itməyib, təsirlər qarşısında aşınması mümkün olmayıb. Əksinə, daha da güclənib, möhkəmlənib, nəsillərdən-nəsillərə ötürülüb. Elmi cəhətdən öyrənilib, bu bayrama aid folklor nümunələri sənədləşdirilib, Novruzun bir çox simvolu mədəniyyət və incəsənətimizin qiymətli incilərinə çevrilib. Bizi bütün dünyada tanıdan atributlar sırasına qərarlaşdırıb.

Novruz yeni gün, yeni həyat deməkdir. Bu bayram yaranandan bəri ədəbiyyat onu addım-addım vəsf edib. Həm poeziyada, həm də nəsr-də Novruzla bağlı minlərlə süjet, əhvalat və mərasimlər yer alıb. Eləsi var ki, yazıçılar ora heç nə artırmayıb, sırf həyatın özündən qaynaqlanıb. Eləsi də var ki, orada bir neçə detaldan istifadə olunub. Hətta sovet dövrü ədəbiyyatında Novruz bayramı ilə bağlı xeyli əsərlər yazılıb. Səməd Vurğunun "Komsovol" poeması, İsmayıl Şıxlının "Dəli Kür" romanı, Əzizə Cəfərzadənin "Aləmdə səsim var mənəm" və s. əsərlərdə xalqın Novruzunu necə keçirməsinə aid epizodlar yer alıb. Ötən əsrin 60-cı illərində Şıxəli Qurbanov, Nəbi Xəzri, Cabir Novruz, Yusif Səmədoğlu və digər şair və yazıçıların yaradıcılığında da Novruz geniş şəkildə öz əksini tapıb. Novruz Azərbaycan ədəbiyyatında həm də milli kimliyin və xalqın qəlbindəki bahar sevincinin poetik ifadəsi hesab olunur.

Yüksək xəlqilik, şeiriyət, həyat həqiqətləri ilə şairin romantik arzularının üzvi şəkildə vəhdəti Səməd Vurğunun poetik üslubunun başlıca xüsusiyyətləridir. Onun ədəbi irsi müasir Azərbaycan şeirinin inkişafında mühüm rol oynamışdır. S.Vurğun yaradıcılığında bahar, Novruz bayramı mühüm yer tutur. Şair "Novruz bayramı"nda şeirində yazın gəlişini vəsf edərək yazır:

*Axır çərşənbədir... İl tamam olur...
Bu kənd içində danışır hamı, -
At üstündə gəlmişdir Novruz bayramı -*

*Qulunlu at üstə... Bu bir muraddır.
Qocalar deyir ki, bolluq keçəcək,
Torpaq su yerinə şərbət içəcək.
Odur ki, hamının ürəyi şaddır,
Hamının arzusu, ümidi gülür
Üzündən, gözündən nurlar tökülür.*

Aktyor, müğənni, rejissor, pedaqoq, teatr xadimi Hüseynqulu Sarabski ədəbi yaradıcılıq sahəsində də fəaliyyət göstərmişdir. Onun "Cəhəllət", "Axtaran tapar", "Nə tökərsən aşına, o çıxar qaşığına" dram əsərləri tamaşaya qoyulmuşdur. H.Sarabskinin etnoqrafik materiallar əsasında yazdığı "Köhnə Bakı" əsərində Bakının həyat və məişət tarixinin bəzi məsələləri öz əksini tapmışdır. O, bu kitabında Novruz bayramının XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində necə keçirildiyini qələmə almışdır.

Yazıçı, şair, ictimai xadim Məmməd Səid Ordubadi "Bahar haqqında" məqaləsində Novruz bayramından, onun tarixi köklərindən, bayramla bağlı adət-ənənələrindən bəhs etmişdir.

Şair Nəbi Xəzri "Yaz günü, Novruz günü" əsərində Novruz bayramının başlanmasını vəsf etmişdir:

*Bu gün, yaşıd olur gündüzlə gecə,
Dağa duman çöküb, çən yeridikcə,
Dərin dərələrdə sel daşan gündür,
Uca zirvələrdə
Qar əridikcə
Damlalar dəryaya qarışan gündür,
Bu gün yerin, göyün öz sevinci var.
Gözünü açdıqca günəşli bahar,
Sözlər şüfəqlərdən qamaşan gündür.
Uzaq üfüqdəki soyuq ulduzlar
Bu gün isti-isti sayrışan gündür.
Gəlin salamlayaq doğma baharı
Ana yurdumuzun
Ana qolları
Baharın boynuna sarışan gündür.
Odlar torpağının gur tonqalları
Yerin ürəyi tək alışan gündür.*

Milli oyanış xalq hərəkatı, türk xalqlarının birliyinə çağırış, əski adət və inamların, xalqın yaddaşına qayıdış kimi duyğular Əhməd Cavad şeirinin ruhuna hopmuşdur. O, Novruz bayramı ilə bağlı silsilə etnoqrafik şeirlər yazmışdır:

*Novruz çıxır taxtına,
Güllər düşüb baxtına.
Kosa gəlir qabağa,
Nəzər salır tabağa.
Çörəyi yoxdur Kosanın,
Xörəyi yoxdur Kosanın.
Ay Kosa, Kosa gəlsənə,
Torbanı doldursana!
Kosa döyür gözünü,
İtiribdir özünü.
Ocaq üstə sac qalıb,
Bütün qışı ac qalıb.
Torbasını uzadır,
Hamı bilir qaydadır.
Kosaya pay verirlər,
Kosaya hay verirlər.*

Novruz təbiətin oyanışı ilə ürəklərdə saf niyyətlər, xoş arzular oyadır, əsrlərin sınağından çıxmış mənəvi dəyərlərimizi, adət-ənənələrimizi özündə yaşadır, insanlar arasında birlik və mehribanlığın möhkəmləndirilməsi, onların birbirinə mərhəmət və diqqət göstərməsi kimi sağlam təməllərə əsaslanır. Ruhun oyanışı, yeni bir həyatın başlanğıcı olan bu gözəl el bayramı hər dəfə gəlişi ilə ömrümüzü bəzəyir.

*İradə ƏLİYEVƏ,
"Azərbaycan"*